

Grondwater in de omgevingsvisie

De Omgevingswet treedt in 2019 in werking en verplicht het Rijk, provincie en gemeente tot het opstellen van een omgevingsvisie. Over de termijn waarbinnen de omgevingsvisie moet worden opgesteld maakt het Rijk met de provincies en gemeenten nog afspraken. Voor bodem- en grondwaterdeskundigen is het belangrijk te weten welke informatie relevant is in het proces. De opsteller van de omgevingsvisie moet zich bewust zijn dat het loont na te gaan welke bijdrage het bodemwatersysteem kan leveren aan het realiseren van maatschappelijke opgaven.

In deze brochure vragen we je aandacht voor het bodemwatersysteem. Bij het opstellen van een omgevingsvisie is het namelijk belangrijk ook hier rekening mee te houden. Deze brochure is bedoeld voor de bodem- en grondwaterdeskundige binnen een provincie, gemeente of waterschap en voor de opsteller van de omgevingsvisie.

Voor de bodem- en grondwaterdeskundige is het belangrijk betrokken te zijn en te weten welke informatie relevant is voor het proces. Voor de opsteller van de omgevingsvisie is het belangrijk te weten welke bijdrage het bodemwatersysteem kan leveren aan het realiseren van maatschappelijke opgaven.

De brochure is een initiatief van de samenwerkende overheden: IPO, VNG, Unie van Waterschappen, het Rijk, de uitvoeringsprogramma's van STRONG en het Convenant Bodem en Ondergrond. We roepen op aan de slag te gaan met het inzichtelijk maken van de potentiële bijdrage van het bodemwatersysteem aan de maatschappelijke opgaven en betrokken te zijn en hulp te bieden bij het opstellen van de omgevingsvisie.

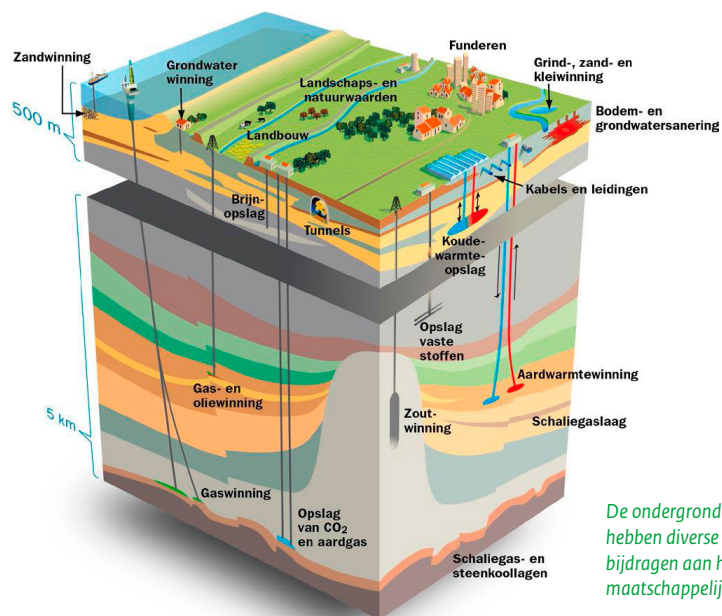
Inhoudsopgave

Het belang van grondwater	3
Omgevingsvisie	3
Herziening bodembeleid	3
Bevoegdheden en rollen	4
Samenwerken	4
Wat kunnen decentrale overheden doen?	5
Hoe verder?	5
Ondersteuning	6

Het belang van grondwater

Grondwater zie je niet, maar is een belangrijke speler bij het oplossen van maatschappelijke opgaven. Meer dan de helft van het drinkwater in Nederland wordt bereid uit grondwater. Grondwater levert warmte en koude voor huizen en kantoren en is essentieel voor groen en natuur in de stad. Een gezond bodemwatersysteem breekt veel verontreinigingen af, voorkomt ziekten en plagen en vormt de basis voor een goede biodiversiteit.

Grondwater levert als belangrijk natuurlijk kapitaal veel diensten voor ondergrondse en bovengrondse functies. En daarom moeten we het willen beheren. Het is een common good: centrale en decentrale overheden, burgers en bedrijven hebben een collectief belang en een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor voldoende en kwalitatief goed grondwater. Nu én in de toekomst.

De ondergrond en het grondwater hebben diverse functies en kunnen bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke opgaven.

Omgevingsvisie

De Omgevingswet zorgt voor een goede balans tussen het beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. De fysieke leefomgeving bestaat bijvoorbeeld uit bouwwerken, infrastructuur, watersystemen, water, bodem, lucht, landschappen, natuur en cultureel erfgoed. De Omgevingswet verplicht het Rijk, provincies en gemeenten een omgevingsvisie op te stellen.

Daarin staat:

- Een beschrijving van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving;
- De voorgenomen ontwikkelingen en het gebruik, beheer, het behoud en de bescherming van het grondgebied;
- De hoofdlijnen van het integrale beleid.

Ook houden we rekening met een aantal beginselen: het voorzorgsbeginsel, het beginsel van preventief handelen en het beginsel dat de vervuiler betaalt. De Omgevingswet hecht grote waarde aan het betrekken van de maatschappij en vraagt om een goede samenwerking tussen overheden. Daarbij houden we rekening met elkaars belangen en taken. Het opstellen van een omgevingsvisie biedt dan ook een uitstekende kans om het gesprek aan te gaan met overheden en stakeholders. Zo kunnen we samen bepalen wat er speelt in de regio, welke belangen er zijn, wat de doelen zijn voor de fysieke leefomgeving en hoe we deze kunnen bereiken.

Herziening Bodembeleid

Naast de komst van de Omgevingswet wordt het bodembeleid herzien. Het huidige Convenant Bodem en Ondergrond en STRONG werken aan de verbreding van het bodembeleid. Hierin wordt het bodemwatersysteem, de diensten die het systeem levert en het gebruik van de ondergrond bij maatschappelijke opgaven opgenomen. Ook staan er in het convenant afspraken tussen de samenwerkende overheden en het bedrijfsleven om de huidige bodemverontreiniging en de bijbehorende onaanvaardbare risico's voor 2020 te beheersen. Het afronden van de bodemsaneringsoperatie maakt het mogelijk de verbreding van het bodembeleid te verankeren in de Omgevingswet. De diverse taken op het gebied van de fysieke leefomgeving kunnen aanleiding zijn om het bodemwatersysteem een plek te geven in de instrumenten die de Omgevingswet biedt. Zo maakt het instrumentarium van de Omgevingswet het mogelijk regels

te stellen aan activiteiten gericht op de bodem- of grondwaterkwaliteit. Vanwege het 'decentraal-tenzij'-principe vraagt de Omgevingswet van decentrale overheden nadrukkelijker dan voorheen om te komen tot regionale afwegingen voor de omgeving, boven- en ondergrond. Het bodembeleid ontwikkelt zich van saneringsopgave naar bodem- en ondergrondbeheer.

Bevoegdheden en rollen

Grondwater is een collectief goed, waar verschillende partijen een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor dragen. Ook met de komst van de Omgevingswet zullen de taken in het grondwaterbeheer versnipperd blijven. Daarom is het voor grondwater belangrijk om goed samen te werken bij het samenstellen van een omgevingsvisie. Grondwater speelt een rol bij diverse taken en bevoegdheden en wordt niet altijd expliciet benoemd. Hieronder volgen per gemeente, provincie en waterschap voorbeelden van de taken waar grondwater een rol kan spelen.

Gemeente

- De gemeente is verantwoordelijk voor het verdelen van de functies en neemt dit op in het omgevingsplan.
- Ze stelt regels die het mogelijk maakt om de toebedeelde functie in een bepaald gebied uit te oefenen, met behoud van de maatschappelijke doelen van de omgevingswet gericht op het in stand houden van een veilige en gezonde leefomgeving. Denk aan het opnemen van regels gericht op activiteiten die de grondwaterkwaliteit kunnen beïnvloeden, als een gebied toebedeeld is aan industrieën met een grondwaterbelang.
- De gemeente is primair verantwoordelijk voor het beheer van de fysieke leefomgeving waaronder het beschermen van de gezondheid en het milieu.

Provincie

De provincie heeft wettelijke taken gericht op grondwater:

- Ze is verantwoordelijk voor het beschermen van de grondwaterkwaliteit in grondwaterbeschermingsgebieden.
- Ze voert de Grondwaterrichtlijn uit, neemt maatregelen op in het regionale waterprogramma en voert de monitoring uit.
- De maatregelen richten zich niet alleen op een goede toestand in een grondwaterlichaam, de provincie moet ook rekening houden met het voorkomen en beperken van

de inbreng van stoffen (al dan niet via de bodem) naar het grondwater. Eerst waren de verplichtingen uit de Wet Bodembescherming hiervoor voldoende, maar met de komst van de Omgevingswet verdwijnt dit en moet de provincie hier in haar integrale waterbeleid aandacht aan besteden.

- De provincie verdeelt het beheer van regionale watersystemen, waar het grondwater onderdeel van is, aan het waterschap, de gemeente of zichzelf. Het toebedelen aan de gemeente is bijvoorbeeld handig in gemeentelijke havens.

Waterschap

- Het waterschap is in principe verantwoordelijk voor het beheer van het regionale watersysteem, tenzij door de provincie anders toebedeeld. En het is verantwoordelijk voor het uitvoeren van het integrale en regionale waterbeleid van de provincie.
- Net als in het regionale waterprogramma van de provincie staan ook in het waterbeheerprogramma van het waterschap maatregelen voor het uitvoeren van de Grondwaterrichtlijn of ter bescherming van de grondwaterkwaliteit in grondwaterbeschermingsgebieden. Deze maatregelen kunnen bijvoorbeeld gericht zijn op het opnemen van regels ten aanzien van wateractiviteiten waar het waterschap bevoegd gezag voor is.

Samenwerken

Voor het uitoefenen van de taken zijn soms bevoegdheden van andere overheden nodig. In de regel is het waterschap bevoegd regels te stellen aan wateractiviteiten, behalve voor het deel dat de provincie aan zichzelf toebedeelt. De gemeente is bevoegd regels te stellen aan bouw- en milieubelastende activiteiten. Zo kan de gemeente bij het stellen van regels aan graven rekening houden met belangen van de provincie. Een provincie kan een gemeente of waterschap verzoeken regels op te nemen in de waterschapverordening of het omgevingsplan.

De provincie neemt als gebiedscoördinator het voortouw om partijen bij elkaar te brengen en een gezamenlijke visie te ontwikkelen. Gemeentelijke ambities en maatschappelijke opgaven binnen het gemeentelijke gebied kunnen ook voor een gemeente aanleiding zijn om samen met de overige gebiedspartners het beheer van grondwater vorm te geven. Doordat de taken voor grondwater bij verschillende partijen zijn belegd, waarbij de afbakening niet altijd scherp is, is op ambtelijk en bestuurlijk niveau samenwerking nodig. Besluiten kunnen worden vastgelegd in bestuurlijke arrangementen.

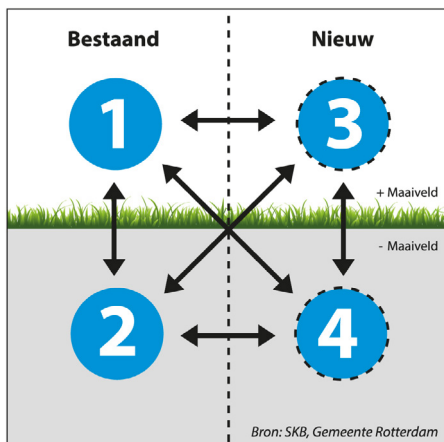
Wat kunnen decentrale overheden doen?

Het is prettig als de grondwaterkwaliteit voldoet aan gebruikswensen. Als dat gebruik bedreigd wordt, is het belangrijk om in te grijpen. Nieuwe ondergrondse en bovengrondse functies, veranderende grondwaterkwaliteit en -kwantiteit kunnen het huidige of gewenste gebruik bedreigen of zelfs schade opleveren. Het is nodig om het gebruik van het bodem- en grondwatersysteem te benaderen samen met bovengrondse wensen en eisen. Decentrale overheden kunnen gezamenlijk het grondwater beheren en de diensten die het systeem levert voor tal van maatschappelijke opgaven duurzaam benutten. Door samenwerking van gemeenten, provincies, waterschappen, burgers en bedrijven kunnen de baten van grondwater voor nu en in de toekomst worden verzilverd en veilig gesteld.

Het is daarom belangrijk dat decentrale overheden nu al stappen maken richting een omgevingsvisie waarin het bodemwatersysteem een plek krijgt. Ambities, functies en activiteiten moeten samen worden gebracht, met oog voor kwantiteit en kwaliteit.

In verschillende regio's zoeken bestuurders en ambtenaren elkaar al op, in de wetenschap dat hun opgaven via het bodemwatersysteem met elkaar verbonden zijn. Dit leidt tot interessante gebiedscoalities. De komende jaren zal de uitvoeringspraktijk zich verder ontwikkelen.

Verbindingsmodel boven- en ondergrond

Dit verbindingsmodel voor de boven- en ondergrond is behulpzaam bij het maken van ruimtelijke afwegingen voor nieuwe activiteiten.

- *Begin bij het beoordelen van het bestaande bovengrondse (1) en ondergrondse (2) gebruik en de samenhang daartussen. Wat wil je daarvan behouden en waar is eventueel ruimte voor vervanging door nieuw gebruik?*
- *Welke nieuwe boven- (3) en ondergrondse (4) gebruiksfuncties zijn gewenst? Waar zijn de natuurlijke fysieke omstandigheden daarvoor het meest geschikt?*
- *Wat is de samenhang tussen nieuw onder- en bovengronds ruimtegebruik en wat is de invloed van nieuw op bestaand gebruik?*
- *Concurreren verschillende soorten ondergronds gebruik en wat heeft dan prioriteit?*

Hoe verder?

Om te bepalen of en welke plek grondwater in je omgevingsvisie moet krijgen, kan je werken met het principe willen, weten en werken. Hiermee kun je vaststellen wat er nog ontbreekt om tot een goede toestand te komen.

Willen: ambities, functies en voorbeelden

Gemeenten en provincies beginnen bij het opstellen van een omgevingsvisie met het identificeren van gebiedspartners. Zo kunnen ze gezamenlijk tot een beeld komen over hun ambities, doelen en maatschappelijke opgaven. Betrek ook de bestuurder hierbij.

Weten: kennisvraag en –aanbod en instrumenten

Met de bovenstaande analyse kan je bepalen waar het bodemwatersysteem van belang is, wat de knelpunten zijn, welke (ervarings)kennis en instrumenten nodig zijn en hoe deze kennis en instrumenten zijn te ontsluiten.

Werken: handelingsperspectief, samenwerkingsmogelijkheden en succesfactoren

Op basis van deze kennis kun je met de gebiedspartners bepalen welke toestand van het bodemwatersysteem gewenst is en welke handelingsperspectieven er zijn om die toestand te behalen en te behouden. Als maatschappelijke opgaven daartoe aanleiding geven, kan je het bodemwatersysteem opnemen in de omgevingsvisie. De operationalisering hiervan vindt plaats in het omgevingsprogramma of omgevingsplan.

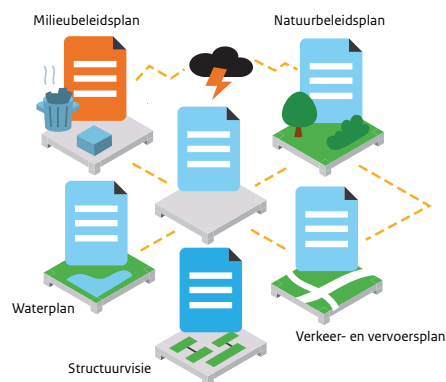

Ondersteuning

Wil je van gedachten wisselen over het opnemen van grondwater in de omgevingsvisie? Wij gaan graag met je in gesprek. Je kunt aangeven waar je behoeften liggen en op basis daarvan bespreken we hoe we je kunnen ondersteunen.

Mogelijkheden:

- Verkennend gesprek over hoe je kunt beginnen met de omgevingsvisie.
- Verdiepend gesprek over een specifieke casus.
- Cursus of masterclass grondwater in omgevingsvisie.
- Regiosessie met diverse stakeholders.
- Leergemeenschap Ondergrond en Ruimtelijke Ordening.
- Praktijkgemeenschap Ruimte in de Ondergrond.
- Aan de slag met de omgevingswet.

Nu

De huidige wet- en regelgeving voor de fysieke leefomgeving is versnipperd en verspreid over verplichte sectorale beleidsplannen. Het overzicht ontbreekt daardoor en soms botsen de plannen.

Inzicht en samenhang door integrale afwegingen

Straks

De integrale omgevingsvisie zorgt voor samenhang. Het geeft ook aan wat het verantwoordelijke bestuursorgaan zelf doet en wat de verantwoordelijkheid van anderen is.

Voordelen

Een bestuursorgaan kan met de omgevingsvisie duidelijke keuzes maken en zo invloed uitoefenen op een goede fysieke leefomgeving. De inzichtelijkheid en voorspelbaarheid voor ondernemers en burgers neemt er door toe.

Participatie

Door direct betrokkenen bij de realisatie van de omgevingsvisie te betrekken, is alle kennis beschikbaar, komen alle belangen van meet af aan op tafel en ontstaat er draagvlak. Overheden moeten bij het vaststellen van omgevingsvisies aangeven hoe ze burgers, bedrijven en belanghebbenden hebben betrokken.

Vorm

Een omgevingsvisie bevat de hoofdlijnen van het integrale beleid voor de fysieke leefomgeving. Er zijn verder geen vormvereisten.

Colofon

Meer informatie over het bodembeleid is te vinden op www.bodemplus.nl.

Heeft u interesse in ondersteuning bij het betrekken van het bodemwatersysteem in de omgevingsvisie of vragen naar aanleiding van deze brochure, neem dan contact op met onderstaande contactpersoon.

Contactpersoon: **Elmert de Boer** (elmert.de.boer@rws.nl)

In samenwerking met:

Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg, Uitvoeringsprogramma Convenant Bodem & Ondergrond.